

УДК 332

БАЛАНСОВИЙ МЕТОД У РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**Шаповалова О.М., Рябченко А.С.****BALANCE METHOD IN REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT****Shapovalova O., Riabchenko A.**

В статті розкрито значення балансового методу для діяльності підприємств та їх вплив на розвиток регіональної економіки України.

Ключові слова: балансовий метод, баланс, аналіз, регіональна економіка, сфера застосування, економічні задачі, дослідження, ресурси.

Вступ. Використання балансового способу є доцільним, коли зв'язок між окремими показниками відображено у формі балансу, тобто рівних підсумків, отриманих, у результаті низки різноманітних зіставлень цих показників. Оскільки першим історичним прикладом узгодження великої кількості показників господарської діяльності за допомогою встановлення рівності двох підсумків цих показників був бухгалтерський баланс, цей спосіб аналізу отримав назву балансового.

За його використання рівність підсумків (баланс) є підтвердженням того, що в аналізі враховано всі взаємозв'язані фактори й відповідні економічні показники, а зв'язок між ними визначено правильно. Балансовий спосіб широко використовується в економічній роботі - у бухгалтерському обліку, статистиці, плануванні. Використовується він і в економічному аналізі, там, де має місце функціональна залежність: наприклад, забезпечення підприємства трудовими, фінансовими ресурсами, сировиною, паливом, матеріалами, основними засобами виробництва, а також визначення повноти їх використання. Так, вивчаючи забезпеченість підприємства обладнанням певного виду, складають баланс, у якому, з одного боку, показують потребу у верстатах, необхідних для виробництва продукції, а з другого - фактичну їх наявність. Аналізуючи використання трудових ресурсів, порівнюють можливий фонд робочого часу з фактичною кількістю відпрацьованих годин, визначають причини понадпланових втрат робочого часу. Для визначення платоспроможності підприємства використовується платіжний баланс, що в ньому співвідносяться платіжні засоби з платіжними зобов'язаннями.

Як допоміжний спосіб балансовий метод використовується в економічному аналізі для перевірки вихідних даних, на підставі яких проводиться аналіз, а також для перевірки правильності аналітичних розрахунків, зокрема для перевірки визначення впливу

різних чинників на приріст розміру результативного показника. У детермінованому аналізі алгебраїчна сума розміру впливу окремих чинників має відповідати розміру загального приросту результативного показника. Якщо такої тотожності нема, то це свідчить про неповне врахування чинників або про допущені в розрахунках помилки.

У деяких випадках балансовий спосіб може бути використаний для визначення величини впливу окремих чинників на приріст результативного показника. Наприклад, коли з трьох чинників відомий вплив двох, то вплив третього можна визначити як різницю між загальним приростом результативного показника та результатом впливу перших двох чинників.

Актуальність даної теми полягає у тому, що без проведення економічного аналізу з використанням балансового методу неможливо досягти найвищого, бажаного розвитку підприємств, галузей регіональної економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень. Великий внесок у розвиток народного господарства стосовно використання балансового методу внесли радянські вчені А.Г. Аганбегян, А.Б. Горстко, А.Г. Гранберг, Л.М. Дудкін, Л.В. Канторович, В.В. Коссов, В.С. Немчинов, Н.П. Федоренко, Н.Ф. Шатілов, М.С. Шаповал, Д.О. Безносенко, І.М. Варзар, В.М. Князев, які пропонують у динамічній моделі міжгалузевого балансу враховувати капіталовкладення в різні галузі у взаємозв'язку з обсягами виробництва, а період між витратами і випуском продукції пропонують вважати однаковим для всіх видів промислової удільності, вказуючи при цьому, що його тривалість приймається за одиницю відліку часу [1].

В.В. Новожилов радить вираховувати диференціальні витрати на виготовлення продукту для визначення кожного із варіантів виробництва кінцевого продукту, при яких вся програма кінцевої продукції може бути виконана з найменшими витратами майбутньої праці [2].

В.С. Немчинов запропонував на основі матричної продуктово-трудої моделі розробляти перспективні плани. При цьому передбачається, що повні витрати фондів, особисте споживання, валовий суспільний продукт і трудомісткість за видами промислової діяльності в перспективному плановому періоді змінюються відповідно до експонентного за-

кону. Це, дає можливість визначити обсяги зазначених показників по роках перспективного планового періоду і на перспективний період у цілому [3].

Мета статті. Проаналізувати доцільність використання балансового методу для рішення економічних задач регіонів.

Результати дослідження. Балансовий метод дозволяє вибрати оптимальне співвідношення між різними галузями соціально-економічного комплексу регіону. Баланси використовуються для розробки раціональних внутрішньо регіональних і міжрегіональних зв'язків. Складання балансів (галузевих, регіональних, міжрегіональних) сприяє встановленню рівня комплексного розвитку регіону, визначенню диспропорцій в його розвитку. Змістом балансового методу є економічне обґрунтування розміщення на території регіону різних виробництв, розрахунки забезпеченості сировиною, паливно-енергетичними, трудовими й водними ресурсами. До числа розроблювальних балансів відносять:

- баланс народного господарства - система таблиць з економічними показниками, що характеризують в планованому (або звітному) періоді рівень розвитку економіки, масштаби й темпи розширеного відтворення, а також найважливіші загальнодержавні пропорції. За допомогою цього балансу забезпечується єдність і взаємозв'язок всіх розділів і показників найважливіших структурних пропорцій;

- баланс основних фондів - система показників, що характеризують рух основних фондів за планом або по звіту; обчислюється для одержання відомостей про обсяг і структуру фондів, про співвідношення й темпи зростання основних фондів;

- баланс трудових ресурсів - система показників, що характеризує співвідношення наявних трудових ресурсів й їх використання, що дозволяє зіставити потреби в працівниках і джерела її задоволення:

- баланс сільського господарства - система основних економічних показників розвитку сільсько-господарського виробництва, що характеризує темпи виробництва й споживання продовольства, наявність і використання ресурсного потенціалу галузі й т.д.;

- баланс земельних угідь - система показників, що характеризують наявність і зміну земельних угідь по категорії земель, категоріям землекористувачів і видам угідь, в тому числі зрошуваних й осушених;

- баланс міжгалузевий - економіко-математична модель виробничих зв'язків в народному господарстві. З її допомогою забезпечується деталізація основних народногосподарських пропорцій в галузевому й міжгалузевому розрізах. Розробляється в натуральному й вартісному вираженні:

- баланс платіжний - система показників, що характеризує співвідношення платежів країни за кордон й їхні надходження через границю за певний період (місяць, квартал, рік);

- баланс виробничих потужностей - система

показників, що характеризують наявність, рух і використання виробничих потужностей по випуску певних видів промислової продукції;

- баланс робочого (в годинах) - система показників, їх розподіл після видів витрат і використання; складається з метою з'ясування резервів зростання продуктивності праці за рахунок більше ефективного використання фонду робочих годин й визначення чисельності працівників.

Використовуються й інші баланси: торговельні, розрахункові, платіжні, оборотних коштів, грошових доходів і витрат населення, бухгалтерський і ін.

На регіональному рівні прогнозування економічного розвитку являє собою складний багато ітераційний процес. Він повинен забезпечувати розв'язання широкого кола різноманітних соціально-економічних, науково-технічних, екологічних та інших проблем регіонів, що, в свою чергу, потребує формування та застосування певних підходів, методів та організації цієї роботи на рівні конкретних адміністративно-територіальних одиниць. Під системою соціально-економічного прогнозування регіонального розвитку розуміється єдність методології, організації та розробки прогнозів і програм, які забезпечують їх узгодженість, наступність та безперервність.

Прогнозування на регіональному рівні має комплексний характер, оскільки охоплює всі аспекти господарського комплексу та соціальної сфери територій, а також напрямки їхнього розвитку у перспективі. Ті чи інші конкретні прогнози, що характеризують різні сторони соціально-економічного розвитку окремого регіону, характеризуються відносним уособленням та мають власний специфічний зміст. Однак вони тісно взаємопов'язані та утворюють цілісну систему.

Також в процесі прогнозування та розроблення програм соціально-економічного розвитку регіонів широко використовуються такі методи, як балансовий, нормативний та програмно-цільовий.

За допомогою балансового методу реалізується принцип збалансованості та пропорційності. Суть даного методу полягає в ув'язці потреб регіону у різних видах продукції та ресурсів з можливостями виробництва та джерелами ресурсів.

Балансовий метод на регіональному рівні передбачає розроблення балансів, які являють собою систему показників, в яких одна частина, що характеризує ресурси за джерелами надходжень, дорівнює іншій, яка відображає їх розподіл (використання) по всіх напрямках. Результати балансових розрахунків є основою при формуванні структурної, соціальної, фінансово-бюджетної, грошово-кредитної політики, а також політики зайнятості та зовнішньоекономічної діяльності. Баланси застосовуються для виявлення диспропорцій у поточному періоді, невикористаних резервів та обґрунтування нових пропорцій регіону.

Система балансів, які використовуються у прогнозуванні включає: матеріальні, трудові та фінансові, які, в свою чергу, включають цілий ряд балансів. Балансовий метод є найбільш важливим методом управління та регулювання територіального розвитку. Даний метод дає змогу визначити рівень розвитку галузі суспільного виробництва, наслідки її розвитку та потреби, а також ступінь задоволення цих потреб у даному регіоні.

Серед окремих завдань, що вирішує балансовий метод є: встановлення співвідношення між ресурсами, виробництвом продукції та потребою в ній в масштабі всього національного господарства; визначення та забезпечення раціональної спеціалізації окремих регіонів країни по виробництву окремих видів продукції; оптимізація розміщення продуктивних сил по території країни; встановлення та розвиток раціональних міжрегіональних господарчих зв'язків.

Територіальні баланси класифікують: по рівню ієрархічної співзалежності території (баланси країни, регіону, області, т.п.); за сферою суспільного виробництва (ресурсні - відображають рівень відображають - забезпечення території природними ресурсами; матеріальні співвідношення виробленої, розподіленої та використаної чистої пов'язані із специфікою даного регіону, продукції; часткові розробляються по окремим галузям спеціалізації регіону або по окремим найбільш важливим видам ресурсів. Серед найбільш важливих часткових трудові баланси, енергетичні, фінансові). Модифікацією балансів фінансових балансів є бюджети території [4].

Загалом балансовий метод найбільш часто використовується для узгодження розвитку елементів продуктивних сил суспільства. Основним результатом реалізації балансового методу є територіальний баланс.

Збалансованість – це такий стан регіональної економіки, за якого регіональні пропорції перебувають у рівновазі. Інструментом вивчення збалансованості є система територіальних балансів, їхня основна функція визначається у зв'язку потреб і ресурсів як у масштабі всього суспільного виробництва, так і по окремих регіонах країни. Оскільки виробництво та споживання переважної частини продукції та послуг відбувається у самому регіоні, на їхню збалансованість істотно впливає міжгалузевий продуктообмін усередині регіону, тоді як міжрегіональний товарообмін завершує даний процес і тим самим надає йому остаточних контурів збалансованості. Отже, в умовах збалансованості розвиток і благополуччя відповідних регіонів були б зумовлені не самозабезпеченням, а, навпаки, вивезенням їхніх виробів та закупівлею на виручені гроші продукції інших регіонів за порядком міжрайонної спеціалізації та кооперування. Про наявність регіональних взаємозв'язків саме такого характеру свідчить той факт, що коефіцієнт внутрішнього відтворення регіонального суспільного продукту в областях досить високий 0,70–0,75, при частці ввезення

0,30–0,25.

Для початкової оцінки місця та ролі регіону у створенні та поділі сукупного суспільного продукту правомірно використовувати показник сальдо регіонального ввезення-вивезення, що визначається як різниця виробленого та спожитого чистого продукту або національного доходу. Сальдо вважається позитивним, якщо вивезення перевищує ввезення, негативним – якщо ввезення перевищує вивезення. Для його розрахунку використовується зведений транспортний баланс, у якому характеризується загальний обсяг вантажів, які підлягають ввезенню або вивезенню у регіонах, та відображаються зв'язки між ними.

Як показник, що відображає рівень виробництва, можна застосувати показник виробленого національного доходу на одного працюючого. Рівень споживання доцільно оцінити за допомогою показника спожитого чистого продукту на душу населення. Нормативом у такому випадку є середній по країні рівень виробництва та споживання. Він приймається за 1. Тим самим при зіставленні фактично встановлюється ступінь відхилення показників регіонального виробництва та споживання від рівня народногосподарської збалансованості, міжрегіонального обміну результатами праці.

Отже, унікальність виробничих можливостей регіонів і диференціація ефективності виробництва утворюють природну базу для економічного співробітництва. Завдяки міжрегіональному обміну використовуються найвигідніші особливості природно-господарських регіональних комплексів та головні переваги спеціалізації виробництва, відбувається взаємодія економік регіонів. Аналогічні завдання вирішуються і в процесі перерозподілу національного доходу.

Перерозподіл національного доходу – це об'єктивний економічний процес, що відбиває багатобічні зв'язки усередині та поміж сферами народного господарства, галузями і регіонами країни. Він скерований на забезпечення оптимальних народногосподарських пропорцій. Однією з причин, що зумовлюють цей процес, є необхідність між територіальних переміщень доходів, бо у низці випадків розвиток економіки окремих регіонів потребує більших накопичень, ніж ті, що у цих регіонах утворюються. Через це національний дохід окремого регіону може розраховуватись як вироблений, поділений та використаний.

Під виробленим національним доходом розуміється сума чистої продукції галузей матеріального виробництва без акцизів. Під поділеним національним доходом розуміється сума первісних доходів підприємств, організацій та працівників виробничої сфери. Він обчислюється через суму чистої продукції галузей матеріального виробництва у цінах без акцизів і реалізованого на території регіону акцизного стягання. Використовуваний національний дохід дорівнює сумі фондів споживання й накопичення.

Національний дохід перерозподіляється через фінансову систему у формі платежів та виплат з неї. Основним знаряддям перерозподілу національного доходу є державний бюджет.

Визначальним у збалансованості економіки регіонів є метод міжгалузевих балансів. Розрізняють національні й регіональні міжгалузеві баланси. Це добре видно на прикладі відмінностей показників кінцевого продукту й національного доходу за їх величиною. Причина у тому, що предмети споживання, елементи капітальних вкладень, які є частиною національного доходу, можуть або ввозитися за межі регіону, або ввозитися. Крім того, вироблена у даному регіоні й вивезена з нього продукція належить до кінцевої продукції регіону, а от у народному господарстві вона використовується як проміжний продукт.

Інформація міжгалузевого балансу дозволяє визначити найважливіші загальноекономічні пропорції у господарстві регіону, а саме: співвідношення виготовленої, поділеної та використаної чистої продукції; пропорції поділу чистої продукції кожної галузі на засоби виробництва й предмети споживання тощо. Принципова схема міжгалузевого балансу економічного регіону являє собою економічну таблицю, де відбивається виробництво й поділ виробленої продукції, а також враховується продукція, що завозиться та вивозиться.

Висновок. Таким чином, особливе місце в економічному аналізі відводиться балансовому методу, за допомогою якого вивчають і аналізують закономірності у використанні народним господарством природних, трудових, фінансових ресурсів, взаємозв'язку між регіонами і країною і їх інтеграційними утвореннями.

Сутність балансового методу полягає у встановленні залежності між витратною і прибутковою частинами, зіставленні потреб і ресурсів. На його основі визначають обсяги виробництва по галузях, рівень розвитку окремих галузей, співвідношення між ними, зміни в їх розміщенні. На основі балансових розрахунків у розрізі регіонів визначається необхідність розвитку того чи іншого виду транспорту, а також удосконалення мережі шляхів сполучення. При розробці балансів регіональних ресурсів оцінюються можливості регіонів щодо трудових, паливно-енергетичних, земельних, водних ресурсів. Територіальні баланси розробляються і по продукції, яка випускається і споживається на цій території всіма підприємствами незалежно від їх галузевої належності й відомчої підпорядкованості. Також потрібні балансові розрахунки у розрізі регіонів з палива, чорних металів, будівельних матеріалів та інших масових видів промислової і сільськогосподарської продукції. На основі балансового методу визначаються пропорції у виробництві та розподілі різноманітних ресурсів. Він є одним з основних методів планування розвитку економіки регіону. Це розрахунковий метод для аналізу, прогнозування

і планування розвитку регіонів із сталими потоками ресурсів і продукції («витрати-випуск», «виробництво-споживання», «ввезення-вивіз»). Це універсальний метод, який дозволяє виявити відповідність регіональних ресурсів і потреб економіки в них.

Література

1. Державне управління: словник-довідник / [Уклад. В.Д. Бакуменко (кер. творчого кол.), Д.О. Безносенко, І.М. Варзар, В.М. Князев та ін.] / [За заг. ред. В.М. Князева, В.Д. Бакуменка]. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 228 с.
2. Новожилов В. В. У истоков подлинной экономической науки. М.: Наука, 1995. — 234 с.
3. Немчинов В.С. Прогнозирование отраслевого и регионального развития. – М.: Гелиос АРВ, 2002. – 534 с.
4. Басовский Л.Е. Прогнозирование и планирование в условиях рынка. – М.: ИНФРА-М, 2004.

References

1. Derzhavne upravlinnja: slovník-dovídnik / [Uklad. V.D. Bakumenko (ker. tvorchoho kol.), D.O. Bez-nosenko, I.M. Varzar, V.M. Knjazev ta in.] / [Za zag. red. V.M. Knjazeva, V.D. Bakumenka]. – K.: Vid-vo UADU, 2002. – 228 s.
2. Novozhilov V. V. U istokov podlinnoj jeko-nomicheskoy nauki. M.: Nauka, 1995. — 234 s.
3. Nemchinov V.S. Prognozirovanie otraslevogo i regional'nogo razvitija. – M.: Gelios ARV, 2002. – 534 s.
4. Basovskij L.E. Prognozirovanie i planirovanie v uslovijah rynka. – M.: INFRA-M, 2004.

У статті розкрито значення балансового методу для діяльності підприємств та їх вплив на розвиток регіональної економіки України.

Ключові слова: балансовий метод, баланс, аналіз, регіональна економіка, сфера застосування, економічні задачі, дослідження, ресурси.

In the article the value of balance method for activity of enterprises and his influence is exposed in development of regional economy of Ukraine.

Keywords: balance method, balance, analysis, regional economy, application domain, economic tasks, researches, resources.

Шапалова Олена Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ).

Рябченко Анна Сергіївна, студентка гр. Ек - 301 кафедри обліку і аудиту Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ).

Рецензент: Заблодська Інна Володимирівна, доктор економічних наук, професор, директор Луганського філіалу Інституту економіко-правових досліджень НАН України (м. Луганськ).